

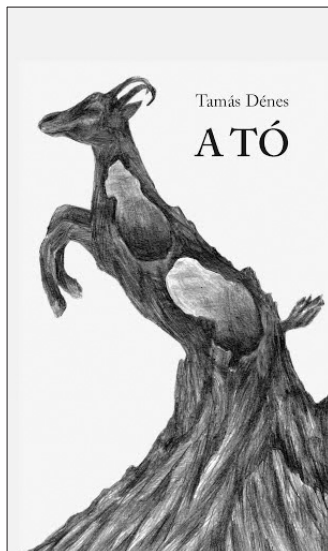
Zsidó Ferenc

AZ ELUGRÓ ZERGE MEGPILLANTÁSA

Azt hiszem, minden irodalmi alkotás alkalom, lehetőség valami (radikálisan) új, valami nagyon más felmutatására – formában, tartalomban. Ez a megállapítás Tamás Dénes *A tó*¹ című könyvére hatványozottan igaz. Járatlan úton mozog a könyv, melyet leginkább kísérletnek nevezhetnénk, annak minden kockázatával, hibáival együtt: összességében mégis újszerű eredményekkel járó kísérletnek. Prózakötetről van szó, ami nem regény, de annak fragmentumai; műfaji meghatározása szerint: „képeslapok egy regényből” – ami a töredékesség mellett azt is jelzi, hogy nem elsősorban elbeszélő műről beszélünk, hanem inkább leíróról, képeket, vizuális élményeket megjelenítőről (ez líraiságát hangsúlyozza). Az igazi tét természetesen nem a látvány befogadása, hanem a látható világ mögötti metafizikai, transzcendens világ megsejtése. Erre már a könyv egyik mottója is felkészít, mely egy Michio Kakutól vett idézet: „...de négy dimenzióban, a hipertérben a világunk talán csak egy tavacska.”

Tehát: ennek a könyvnek alig van cselekménye, jobbára kontemplációk, látványok és látomások leírásából áll, főszereplője elvileg egy hegyi tó, gyakorlatilag inkább a kanti idea-értelemben vett elvont ember, aki a világot és önmagát (a könyv logikája szerint e kettő közé egyenlőségjelet tehetünk) próbálja megismerni, feltárni.

Nézzük meg, mit is jelent ez konkrétan! A kötet a gleccsertő bemutatásával kezdődik, egy tető-élménnyel, innen szállunk alá, hogy

1 Tamás Dénes: *A tó*. Marosvásárhely, 2023, Lector Kiadó.

megismerjük a tóhoz vezető utat, a tóhoz való jutás lehetőségét. És már itt felsejlik, amire az imént utaltam, hogy a könyv tétje feltárni: „Mit fed el az ismert, a látható?” A stílusra ezen a ponton némi áhítatosság, emelkedettség jellemző, de ez nem a szentimentalisták táj-élménye, a környezet nem a lelkiállapotok visszhangja, kifejezője, hanem a táj immanens valósággá válik. És sorjáznak a vizualításban tobzódó, dinamizmust sem nélkülöző leírások: „A fenyők szertefutó gyökerei feltúrták a talajt, és mint kipukkadt, csapkodó végű tömlők, egymással birokra kelő izmos karok vonaglanak odalent.” (13. o.) Ez a röntgenkamera a következő snittnél madártávlatra vált, aztán hegymászós perspektívából látjuk a részleteket, lentről fel, és egészen beleszédülünk a látvány gyönyörébe, míg újra tudatosul bennünk, hogy ez csak díszlet, csak lehetőség „végiggondolni mindent, ami minket illet”. Ez a többes szám némiképp zavarba ejtő, ugyanakkor nyitottságot sugall: felhívás keringőre... Ha ez nem lett volna elég, a kívülálló narrátor valamivel később még egyértelműbbé teszi a metaforizáltságot: „A hegyek keserédes melankóliájában az emberi élet hiábavalósága is visszhangzik” (20. o.).

Az első fejezetekben a tó és környezete a tökéletesség illúzióját adja, az érdek nélküli szépség képzetét, mely „önmagából bomlik ki és elégséges önmagának”. Az idézett rész(ek) sejtetik, hogy van a kötetnek egy filozofikus, esszéisztikus regisztere, leírás és elvonatkoztatás, pikúra és szentencia szerves egészlet alkot. Az imént emelkedettséget említettem, nos, ez főként a természetimádatban érhető tetten, a szépség megragadásának szenvedélyében: „teljünk el látványával, remegő, áttetsző gazdagságával, befoghatatlan, megszégyenítő nyíltsággal...” (36. o.)

A felfokozottság következő stációja már az érzékeken túli látomás, a tényleges csoda bekövetkezése, amikor a tó fölött „a nincs és a van között kifeszülő távban, ebből a két végletből épülve fel, egy angyalforma derengett át”. (38. o.)

Abból indultunk ki, hogy leírás van, elbeszélhető cselekmény kevésbé. De egy adott ponton a tó maga lesz a cselekvés, és minden „magától kezd el történni”. (42. o.)

Múltja, százféle története van a tónak: mítoszokat, legendákat idéz meg a szerző, például a Szent Anna-legendát, Anáhita perzsa istennő legendáját.

A könyv közepéhez érve úgy érezzük, kezd kifulladásra a dolog, hogy nem lehet fokozni az elragadtatást, a leírások pedig lassan érdektelenné válnak, de ekkor megjelenik egy érdekes epizód, különleges-misztikus, de emberi történet: egy fiatalemberről, aki megmagyarázhatatlanul vonzódik egy egzotikus tusrajzhoz, melynek címe *Az elugró zerge*, és amelyen maga a hiány testesül meg. Csak a sziklanyúlvány látható, a többi nekünk kell elképzelni, a zergét is, az elugrást is. Így válik ez a kötet legfontosabb metaforájává: a művészeté, amely csak a befogadás révén jön létre. Aki képes megérteni, miért nincs rajta a képen a zerge, az azt is tudni fogja, hol van.

Tamás Dénes kötetében főszereplővé válik maga a nyelv is. A sűrű, metaforizált beszéd arra készíti az olvasót, hogy minden mondatot megrágjon, visszatérjen rá, olykor élvezve az elegáns költői képeket (pl. „a levegő csapdosó nagy ruhaujjai”), máskor bosszankodva az itt-ott felbukkanó döccenők, egy-egy közhely miatt (pl. „hallgat a mély”). Ha adott volna egy sodró történet, ezeken simán átsiklana az olvasó, de mivel ez a könyv alapvetően a nyelviségében létezik (ld. szövegirodalom, stb.), a poétikus magasságok után feltűnők a döccenők. (De Tamás Dénes, illetve a mű logikája szerint magasság csak a mélységgel együtt létezik, a hegyi tó csak a zavaros völgygel, így a különböző nyelvi regiszterek is egymás visszfényében értékelhetők.)

Apropó, lent és fent: egy fejezetben felhőrajzolatok, felhőfilmek sorjáznak, ugyanakkor végig tudatosul bennünk, hogy a felhő is lentről indul... Aztán megpillantunk a tó mélyén egy fém gázpalackot, de azt is inkább csak azért, hogy érzékeljük, a szent sincs meg a profán nélkül.

A kötet utolsó harmadában a látvány helyét mindinkább átveszi a látomás, így már nem annyira a lent és fent dichotómiája a mérvadó, hanem inkább a jelené és a múlté. E víziókban különös történetmozzanatok villannak fel, felsejlenek egy kusza történet mozaikjai, megjelenik egy kétségbeesetten úszó nő alakja, aztán a beszédmód megszólítóvá válik: az az úszó nő te magad vagy, egyik lehetséges inkarnációd, hogy utána egy szerzetes alakjában öltöztet... Ebben a felfokozott, rémálomszerű jelenetben „a fent és a lent helyet cserélt”, a tó is a méltóságteljes nyugodtság helyett feszültséget, nyugtalanságot áraszt: így válik minden relatívvá.

A záróképben téli tájat, a behavazott tó képét látjuk, és a zerge lábnyomait. Ez a jelképes mozzanat nyitva hagyja, felemeli a könyvet, nem a beteljesülés, de a beteljesülés lehetőségének dimenziójába helyezi.

Eredeti és izgalmas, olykor fárasztó és modoros, de mindenképp különleges könyv *A tó*, számomra a 2023-as év legkülönlegesebbike: kihívás a kritikusnak, provokáció az olvasónak.

Tél, 2024